

ზაზა პაპაშვიდი

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა

დაცვის კონვენცია. თბილისი, 2004

(ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 9)

I. აზრი

აზრი — ეს არის რაიმე საკითხზე ადამიანის მსჯელობის, დაკვირვების, ანალიზის ან გონების „უეცარი განათების“ გზით მიღებული შემოქმედებით-ინტელექტუალური ნაყოფი. მზა პროდუქტის, „აზრი“-ს მისაღებად საჭიროა მასალა (თემატიკა, ინფორმაცია, იდეა, საკითხი), რომელიც უნდა დამუშავდეს. „აზრის“ შემქმნელი არის მხოლოდ ადამიანი და არავინ სხვა. „აზრის“ მომხმარებელი მხოლოდ ადამიანია, იგი სხვას არავის არ სჭირდება. „აზრი“ ქონება, ღირებულება და სიმდიდრეა, რომელიც თავისთავად არამატერიალურია, მაგრამ ნებისმიერ დროს შეიძლება მატერიალურ ღირებულებად გარდაიქცეს. „აზრი“ სიკეთეცაა და ბოროტებაც, კარგიც და ცუდიც. არესებობს საჯარო და ქვეცნობიერი აზრი.

საჯაროა აზრი, რომელიც შინაგანი დარწმუნებით, ეჭვშეუტანლად „დაუბრკოლებლად“ ცხადდება და ფიქსირდება“. ქვეცნობიერია აზრი, რომელსაც „საკუთარი მე“ გვეკარნახობს, გვაფრთხილებს და გვაფერხებს. ამ დროს ადამიანი გაორებულია საკუთარ „აზრში“, დარწმუნებული არაა, ეჭვი ეპარება და საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად ელოდება „რადაც დამატებით არგუმენტებს“.

აზრის თავისუფლებას ორმაგი ბუნება, ორმაგი დატვირთვა გააჩნია. იგი სრულიად უნივერსალურია თავისი ხასიათით. ის ერთდროულად მიზანიც არის და საშუალებაც. იგი არა მარტო თავისთავადი სიკეთე და ღირებულებაა, არამედ იმავდროულად სხვა ღირებულებათა დაცვის საუკეთესო საშუალებაცაა. „აზრის გამოხატვის“ მოთხოვნილება იმანენტურად ახასიათებს ადამიანს, როგორც მოაზროვნე არსებას. იგი განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ გონება ადამიანის ბუნებრივი შემადგენელია, ხოლო შემცენების შესაძლებლობა — მისი განუყოფელი ატრიბუტი. აქედან წარ-

მოდგება „ადამიანის ბუნებითი უფლება, თავისუფლად გამოხატოს თავისი აზრი, რასაც გონება, როგორადაც არ უნდა ცდებოდეს ის, კარნახობს ჭეშმარიტების სახით“.¹

ამდენად, აზრის გამოხატვის თავისუფლება პიროვნების თვითრეალიზაციის აუცილებელი საშუალებაა. იგი, როგორც ბუნებითი უფლება, ეფუძნება იდეებისა და შეხედულებების არა მარტო საკუთრივ გამოხატვის ბუნებრივ მოთხოვნილებას, არამედ სხვა ადამიანებისათვის მათი გაზიარების, მათ ჭეშმარიტებაში სხვათა დარწმუნების ასეთსავე ბუნებრივ მოთხოვნილებას. აქედანვე წარმოდგება ადამიანის უფლებაც, შეიტყოს სხვათა შეხედულებები საკუთარის შესამუშავებლად.

აზრის გამოხატვის თავისუფლება არა მარტო თვითრეალიზაციის, არამედ ადამიანის ყოველმხრივი თავისუფალი განვითარების აუცილებელი წინაპირობაა. იგი ჭეშმარიტების გამოვლენის, მისი მიღწევის საშუალებაა, რის გარეშეც ყოველგვარი პროგრესი წარმოუდგენელია. ამასთან დაკავშირებით აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლემ ჰოლმსმა შესანიშნავი მეტაფორა შექმნა: „იდეთა თავისუფალი ბაზარი“, ჭეშმარიტების საუკეთესო საზომი — ეს არის საბაზრო კონკურენციისას თავისთავად აღიარებული აზრის მეუფება“.²

აზროვნების თავისუფლება აუცილებელი საშუალებაა სიმართლის აღმოსაჩენად. არ შეიძლება გვერდი აუუაროთ ინგლისელი ფილოსოფოსისა და იურისტის ჯონ სტიუარტ მილის (1806-1873) ტრაქტატს „თავისუფლების შესახებ“, რომელშიც იგი ინდივიდურ თავისუფლებას ორ ნაწილად ჰყოფს: შინაგან სფეროდ (სინდისის, აზრის, გრძნობის, შეხედულებებისა და სიმპათიების თავისუფლება, აზრის გამოხატვისა და გავრცელების თავისუფლება) და გარეგან სფეროდ (საქმიანობის, პროფესიის, ცხოვრების წესის თავისუფლად არჩევის, მოქმედების თავისუფლება). იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს აზრისა და სიტყვის თავისუფლებას, რომელიმე აზრის გამოთქმის აკრძალვა იგივეა, რაც საზოგადოების მხრიდან თავისი უცოდველობის, თავისი შეუმცდარობის აღიარება.³

II. სინდისი

ადამიანი შექმნილია ღმრთის მიერ მის ხატად და მსგავსად. ადამიანი ღმრთისთვის ყველაზე საყვარელი არსებაა მის მიერვე შექმნილთა შორის.

¹ პაატა ცნობილამ, სიტყვის თავისუფლება დემოკრატიული პოლიტიკური პროცესების განუყოფელი ელემენტი (სტატია) / ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში, თბ., 2002. გვ. 249).

² ევა გოცირიძე, გამოხატვის თავისუფლება ღირებულებათა კონფლიქტში, თბ., 2008, გვ. 18, 19.

³ იქვე: გვ. 55.

ღმერთმა მას მისცა უფლება, ჰქონოდა თავისუფლება. თავისუფლების გარეშე ადამიანი არ იქნებოდა სრულყოფილი არსება. თავისუფლება თავის თავში გულისხმობს არჩევანის საშუალებას. მის გარეშე თავისუფლება არ არსებობს.

თავისუფლება „აბსოლუტური უფლებაა“. ის, როგორც სიცოცხლე, ღმერთისგანაა ბოძებული და არა ჩვენ მიერ შეძენილი. „აბსოლუტური თავისუფლება“, ისევე როგორც აბსოლუტური სიკეთე, სიყვარული, ძალაუფლება და სხვა, მართო ღმრთის თვისებაა. აქედან გამომდინარე, „აბსოლუტური თავისუფლება“ ადამიანისათვის არ არსებობს, იმიტომ რომ ადამიანი მას ვერ ზიდავს, ვერ ასწევს. ადამიანისთვის არსებობს, შეიძლება ითქვას, მხოლოდ „განსაზღვრული თავისუფლება“ დაწერილი, დადგენილი და გააზრებული გარკვეულ ჩარჩოებსა და საზღვრებში.

რამდენადაც ადამიანი შედგება ორი ბუნების — სულისა და ხორცისაგან, ამდენად მისი ცხოვრებაც ორგვარია: ამქვეყნიური და იმქვეყნიური. ამქვეყნიური ცხოვრება გრძელდება მხოლოდ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ხოლო იმქვეყნიური — სამარადისოდ, იმისდა მიხედვით, როგორ იცხოვრებს ადამიანი ამ ცხოვრებაში.

ამქვეყნიურ ცხოვრებაში ადამიანისათვის არსებობს „ორგვაროვანი“ ტიპის ქცევის წესი, კანონი, სამართალი. პირველი არის „ხილული წესები, კანონები და სამართალი“, რომელიც მოფიქრებულია, შექმნილია, დადგენილია ადამიანის, სახელმწიფოს, ხელისუფლების მიერ, ადამიანისავე სამართაოდ, გასაკონტროლებლად, შესაბოჭად, ჩარჩოში მოსაქცევად, ან მასზე საბატონოდ. ამიტომ დაიწერა კონსტიტუციები, კოდექსები და კანონები. მეორე არის „სინდისი (მორალი, ზნეობა)“, რომელიც შექმნილია ადამიანისთვის, მისავე საკეთილდღეოდ, ის არაა შექმნილი სახელმწიფოს და ხელისუფლების მიერ, შეიძლება ითქვას, იგი უსწრებდა თვით სახელმწიფოს შექმნასა და ჩამოყალიბებას, რადგან ადამიანს ღმერთმა შესაქმნივე უბოძა. იგი გახლავთ ერთგვარი „ქცევის წესები“, ოღონდ დაუწერელი, „უხილავი“ სახით. იგი უფრო ძველია, ადრეულია ვიდრე „ხილული წესები“. პირველი შექმნილია ადამიანის ფიზიკური არსებობისთვის, ხოლო მეორე — ადამიანის სულისთვის.

სინდისის (მორალის, ზნეობის) სამყოფი, გავრცელების ადგილი და ერთგვარი ნავსაყუდელი მისი სულია, ხოლო წყარო და საფუძველი — ღმერთი.

სამართალი და კანონები ხილულია, ხოლო სინდისი, ისევე როგორც სული, უხილავია. ის მხოლოდ ქცევითა და მოქმედებით გამოიხატება. მას ვერ დაინახავ, მისი მხოლოდ შინაგანად აღქმა და შეგრძნება შეიძლება. „ხილული წესები“ ადამიანზე ფიზიკურად მოქმედებს, ხოლო „უხილავი წესები“ — მხოლოდ სულზე. სინდისი არის მაკონტროლებელი სხეულისა. რაც უფრო ძლიერია ადამიანში სინდისი, მით უფრო კეთილშობილია ადა-

მიანი და ცდილობს, ფიზიკურმა სხეულმა შეცდომები არ დაუშვას. სინდისი სხვა ღირებულება და მოცემულობაა, ვიდრე სამართალი. სამართალი ცვალებადია დროსა და სივრცეში, ხოლო სინდისი ძირითადად უცვლელია. ის უძლებს დროს, ეპოქებს. ადამიანს დაწერილი სამართლისა და კანონის გარეშე შეუძლია არსებობა, ხოლო სინდისის (მორალის, ზნეობის) გარეშე ის ადამიანად ვერ ჩაითვლება, ცხოველს დაემსგავსება. „დაწერილი სამართალი“ ადამიანზე ამკვეყნად ბატონობს, ხოლო „უხილავი წესები“ სინდისის სახით აწრობს, ავარჯიშებს სულს უკვდავებისათვის.

სინდისის რაობა თოფანე დაყუდებულის მიხედვით*

გონების დანიშნულებაა, გაუხსნას ადამიანს სულიერი, სრულყოფილი სამყარო და მისცეს ცოდნა მის შესახებ; ასევე სინდისიც არსებობს იმისთვის, რათა ადამიანი ჩამოაყალიბოს იმ სამყაროს მოქალაქედ, სადაც საბოლოოდ უნდა გადაინაცვლოს. ამ მიზნით ის ადამიანს სავალდებულო კანონებს უწესებს, რათა ამით განსაჯოს, დააჯილდოვოს ან დასაჯოს.

სინდისი ეწოდება პრაქტიკულ შემეცნებას. ყოველმხრივ შეიძლება ითქვას, რომ ის არის „სულის ძალა“, რომელიც შეიმეცნებს სამართალს (კანონს) და თავისუფლებას (უფლებას), განსაზღვრავს ურთიერთდამოკიდებულებას ნებასა და მოქმედებებს შორის.

სინდისში ხედავენ კანონმდებელს, მოწმეს, ან მსაჯულს.

III. რელიგია

რელიგია (religio) ლათინური სიტყვაა და იგი განიმარტება, როგორც „კავშირის აღდგენა“. ლაკტანციუსი (240-320 წწ.) ამ სიტყვაში ხედავდა კავშირის იდეას. რელიგია არის აღდგენა კავშირისა, რომელიც ოდესღაც არსებობდა და რაღაც კატასტროფის შედეგად გაწყდა. ეს არის ადამიანურ (ხილულ) და ღვთაებრივ (უხილავ) სამყაროებს შორის კავშირი.

ადამიანის არსების (Homo Religiosus), როგორც ქმნილების, სხვადასხვა განზომილებათა ერთ მთლიანობაში გააზრებისას, რელიგიური ცნობიერება უმნიშვნელოვანეს თანდაყოლილ ნიჭად უნდა მივიჩნიოთ. ეს უნარი არის რწმენა, რომელიც ადამიანს ქმნის რელიგიურ კაცად. ადამიანი აფასებს, მსჯავრს სდებს საკუთარ ფიქრს და ქცევას არა მხოლოდ როგორც მორალური, არამედ როგორც რელიგიური არსებაც; აფასებს არა მხოლოდ ადამიანური, არამედ ღვთაებრივი პოზიციებიდან, ანუ იმ დამკვირვებლისა და მსაჯულის თვალთ, რომელიც მასზე უსასრულოდ მაღლაა სამყაროს იერარქიაში. Homo Religiosus თავის აზროვნებაში, თა-

* Феофан Затворник, Начертание христианского правоучения, Москва, 1998. С. 266-267.

ვის ქცევასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ხელმძღვანელობს ღვთაებრივი და არა მხოლოდ ადამიანური კრიტერიუმებით. ის უფრო მეტს ზედავს თავის ყოფიერებაში და მთელ საგნობრივ სამყაროში, ვიდრე აღქმით ან, თუნდაც, გონების თვალთ შეიძლება იქნეს დანახული.

რწმენა ენათესავება ადამიანის ისეთ უნარებს, როგორიც არის: ნდობა, იმედი (სასოება), მოლოდინი. მათზე შეიძლება ლაპარაკი, როგორც რწმენის ნაირსახეობებზე. რწმენა ჩამოთვლილთა შორის აღმატებულია, ის უნარია, რომელსაც ძალუძს დაბადოს ცოდნა. რწმენა ზდება საღმრთო ცოდნის წყარო. როგორც წერდა ილია ჭავჭავაძე: არის საგანი, რომელსაც, თუ არ ირწმუნე, ვერ დაინახავ.⁴

იმ ფაქტორებს შორის, რომლებმაც ზემოქმედება მოახდინეს და კვლავაც ახდენენ კაცთა მოღვმის ბედის ფორმირებაზე, ყველაზე ძლიერია ის, რომლის ზეგავლენასაც ჩვენ რელიგიას უწოდებთ. რელიგიური ფაქტორი საფუძვლად უდევს ყველა სოციალურ ინსტიტუტს; სწორედ ისაა ადამიანთა გამაერთიანებელი ყველაზე მძლავრი იმპულსი. ძალიან ხშირად რელიგიური კავშირი უფრო მტკიცეა, ვიდრე ნებისმიერი სხვა კავშირი. ცნობილია, რომ ადამიანები, რომლებიც ერთ ღმერთს სცემენ თავყვანს და ერთ სარწმუნოებას აღიარებენ, უფრო მჭიდროდ არიან დაკავშირებულნი ერთმანეთთან, ვიდრე ერთი ოჯახის წევრები, თვით ღვიძლი ძმები.⁵

რელიგიის მიზანია ღმერთის წვდომა წარმოდგენების საშუალებით.⁶

ზოგადად რელიგიის და რწმენის რაობაზე ჩამოყალიბებულია ორგვარი ტიპის შეხედულება: თეოლოგიური და ფილოსოფიური (სოციოლოგიური);⁷ მეცნიერული ანალოგია და თეოლოგია. თეოლოგიური მიდგომა ეფუძნება გამოცხადებებს, ხილვებს, დოგმატებს, წმინდა მამათა სწავლებებს, რომლებიც დადგენილია და დადასტურებულია ეკლესიის წიადში; ხოლო ფილოსოფიური (სოციოლოგიური) მიდგომა თავისი არსით ცვალებადია და შეიძლება დაექვემდებაროს განსჯას, კრიტიკას, გადასინჯვას, შეცვლას.

ნებისმიერ შემთხვევაში, რელიგიას, რწმენას სურს გადალახოს გრძნობად აღქმათა სამყაროს საზღვრები, რომლებიც არ აკმაყოფილებენ და ცდილობს გაიგოს, რა არის მათ მიღმა. მასში არის რაღაც იდუმალი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ყველა რელიგია ცდილობს და ამტკიცებს მნიშვნელოვან ფაქტს: ადამიანის გონს ამა თუ იმ მომენტში შეუძლია ამაღლდეს არა მარტო გრძნობად აღქმებზე, არამედ ლოგიკურ მსჯელობებზეც. ამ ღონეზე ასული, ის აწყდება ფაქტებს, რომლებსაც ვერც გრძნობებით აღვიქვამთ და ვერც ლოგიკური გზით გავაცნობიერებთ. ეს ფაქტები საფუძვლად უდევს მსოფლიოს ყველა რელიგიას (იგულისხმება მონოთეისტური

⁴ რელიგიები საქართველოში. თბ., 2008. გვ.12-14.

⁵ სვაში ვიფეკანანდა. ჯანა-იოგა. თბ., 1996. გვ. 3.

⁶ რელიგიური ფილოსოფიის პრობლემები. თბ., 1995. გვ. 47.

⁷ ჟ. რელიგია №10, 11. 1993 წ. ს. ავალიანი. (სტატია) გვ. 62.

რელიგიები).

ადამიანი ადამიანად რჩება მანამ, სანამ ბუნებაზე ამაღლებას ცდილობს, როგორც თავის საკუთარ, ისე მის გარემომცველ ბუნებაზეც. ეს მოიცავს არა მარტო წესებს და კანონებს, არამედ გაცილებით უფრო მეტს, — სუბსტანციასაც, რომელიც არსებითად ის ძალაა, ჩვენს გარეთ არსებულ ბუნებაზე რომ ახდენს ზემოქმედებას. ამრიგად, რელიგია გარდა ნუგეშისა, რასაც ჩვენ მასში ვპოულობთ, არის ადამიანური გონების წვრთნის ყველაზე საუკეთესო და ქმედითი საშუალება. ადამიანის გონებისათვის არ არსებობს რელიგიაზე უფრო დიდი მოტივაცია. მხოლოდ რწმენას შეუძლია ჩაუნერგოს მას ესოდენ დიდი ენერგია. სამყაროს მამოძრავებელი ძალა რელიგია და რწმენაა.⁸

რელიგიის ძალა XX საუკუნეში საგრძნობი გახდა ადამიანური ცხოვრების ყველა სფეროში, რამაც საერთაშორისო ასპარეზზე საკანონმდებლო ბაზის შექმნის აუცილებლობა გამოიწვია. ადამიანის რელიგიურ უფლებათა აპოლოგია უნდა ვეძებოთ რელიგიური უფლებების განსაკუთრებულ კავშირში ადამიანის სხვა, როგორც ინდივიდუალურ, ისე სოციალურ უფლებებთან. ის გამომდინარეობს იმ შინაგანი ღირებულებებიდან, რაც ადამიანის პიროვნებას მიეწერება და რაც, საბოლოო ჯამში, ინდივიდის ყველა უფლების საფუძველს ქმნის.

რელიგიის თავისუფლება საყოველთაოდ არის აღიარებული ადამიანის უფლებათა ერთ-ერთ საფუძვლად. რელიგიის თავისუფლება, ფაქტობრივად, ყველა ერისთვის იქცა კონსტიტუციით განცხადებულ ნორმატიულ პრინციპად. რელიგიურ უფლებებს განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ თანამედროვე სამყაროში ადამიანის უფლებების გააზრების მხრივ. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ჩატარებულ საერთაშორისო კონფერენციებში „რელიგიის თავისუფლება ყველაზე ფუნდამენტურ“ თავისუფლებად იქნა აღიარებული.⁹ ცხადია, რომ რელიგიის თავისუფლების გარეშე აშკარა საფრთხე ემუქრება სიტყვის თავისუფლებას. ასევე ნათელია, რომ ადამიანის რელიგიური უფლებების აღიარების გარეშე საფრთხის ქვეშ დგას ზოგადად უფლება განსხვავებულობაზე. როგორც შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლოს ყოფილმა თავმჯდომარემ ჩარლზ ევანს ჰიუზმა აღნიშნა: „როდესაც ვკარგავთ უფლებას, ვიყოთ განსხვავებულნი, ჩვენ ვკარგავთ უფლებას, ვიყოთ თავისუფალნი“.

როდესაც სახელმწიფო პატივს სცემს რელიგიურ უფლებებს, იგი თავისი მოქალაქეების ღირსებაზე რეალურ ზრუნვას გამოხატავს. თუ კარილო ალბრონოზის სიტყვებს მოვიშველიებთ, სავსებით ლოგიკურია იმის მტკიცება, რომ „თუ საზოგადოება პატივს არ სცემს რელიგიასა და მის თავისუფლებას, არაუინაა უზრუნველყოფილი, რომ მის მიმართ გამოიჩინენ

⁸ იქვე.

⁹ რელიგიის თავისუფლება. თბილისი, 2004. გვ. 55.

პატივისცემას¹⁰.

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება ნიშნავს, რომ პირი არ შეიძლება დაექვემდებაროს მოპყრობას, რომლის მიზანია აზროვნების წესის შეცვლა. იგი ნიშნავს, რომ პირს აქვს უფლება, არა მხოლოდ გამოავლინოს თავისი რელიგია და მრწამსი, არამედ თავი შეიკავოს მისი გამოვლენისაგანაც. აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება მოიცავს თავისუფლებას, პირს ჰქონდეს, ან არ ჰქონდეს რელიგიური მრწამსი და იყოს, ან არ იყოს რელიგიის მიმდევარი.

IV. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანწყვეტილებები

რელიგიის განსაზღვრება კომპლექსური და საკამათო საკითხია, რომელმაც თავისი პრობლემატურობა დაამტკიცა როგორც ეროვნული სასამართლოების, ისე საერთაშორისო დონეზე. როგორც აზრი, ისე სინდისი, რელიგია და რწმენა დაუდგენელი საზღვრების მქონე ტერმინებია, თუმცა ყოველი მათგანი ერთმნიშვნელოვნად გამოიყენება კონვენციაში. საერთაშორისო დონეზე არსებობს ზოგადი კონსენსუსი იმის თაობაზე, რომ ტერმინი „რელიგია და რწმენა“ მოიცავს თეისტურ, არათეისტურ და ათეისტურ რწმენებს. სასამართლოს მიერ საკმაოდ ცხადად ჩამოყალიბდა აზრი, რომ რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება კონვენციით გარანტირებული უმნიშვნელოვანესი უფლებაა.

მე-9 მუხლთან დაკავშირებით ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმე არის — „კოკინაკის საბერძნეთის წინააღმდეგ“. ამ საქმეში კოკინაკის და მისი მეუღლე არიან იეჰოვას მოწმეები, რომლებიც სახლში მივიდნენ კირიაკისთან, მართლმადიდებელ ქრისტიანთან და დისკუსია გამართეს. კირიაკისის მეუღლემ გამოიძახა პოლიცია, რომელმაც დააკავა კოკინაკისები. ორივეს, საბერძნეთის 1363/1938 კანონის მიხედვით, ბრალი დაედო პროზელიტიზმისთვის; ამ კანონით ნებისმიერ პირს, რომელიც განხორციელებს მიუღებელი ფორმის პროზელიტიზმს, შეეფარდება პატიმრობა და ფულადი ჯარიმა.

საბერძნეთის სასამართლომ კოკინაკისები დააჯარიმეს და შეუფარდეს პატიმრობა. აპელაციის შედეგად ქალბატონ კოკინაკისის მსჯავრდება გაუქმდა, მაგრამ სასამართლომ ძალაში დატოვა მისი მეუღლის მიმართ გამოტანილი განაჩენი. ამ საქმესთან დაკავშირებით, ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა: „პირველ რიგში, განსხვავება უნდა გაკეთდეს ქრისტიანული მრწამსის პროპაგანდასა და არასათანადო პროზელიტიზმს შორის. პირველი შეესაბამება ჭეშმარიტ ევანგელიზმს, რომელსაც მსოფლიო ეკლესია-

¹⁰ იქვე გვ. 55,56.

ათა საბჭოს ეგიდით შემუშავებული 1956 წლის მოხსენება განსაზღვრავს, როგორც ყოველი ქრისტიანისა და ყოველი ეკლესიის ძირითად მისიასა და პასუხისმგებლობას; ხოლო უკანასკნელი გვევლინება მის მიუღებელ ფორმად, რაც თავის თავში გულისხმობს გარკვეული მატერიალური და სოციალური უპირატესობის მიცემას პირებისთვის, რათა ეკლესიამ შეიძინოს ახალი მორწმუნეები, ან ახდენს მიუღებელ ზეწოლას გაჭირვებულ პირებზე“. კოკინაკისების საქმეზე, ევროპული სასამართლოს აზრით, მსჯავრდება არ იყო კანონიერი მიზნის თანასწორი.¹¹

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საბერძნეთი არის სახელმწიფო, სადაც ეკლესიისა და სახელმწიფოს დამოკიდებულება არსებითად განსხვავებულია ევროკავშირის წევრი სხვა ქვეყნებისაგან. იქ ქრისტიანობა (მართლმადიდებლობა) სახელმწიფო რელიგიაა. მეტიც, საბერძნეთის კონსტიტუციაში დაფიქსირებულია ღმერთი (ყოვლადწმინდა სამება), საბერძნეთის პასპორტებში კი სარწმუნოების გრაფა — orthodox (მართლმადიდებელი). საბერძნეთის კონსტიტუციის მე-3 მუხლში ნათქვამია, რომ „საბერძნეთის მართლმადიდებლური ეკლესია არის ავტოკეფალური“. იქ სახელმწიფოს აქვს ეკლესიის ადმინისტრაციულ საკითხებში ჩარევის უფლება, ასევე შეუძლია გამოსცეს კანონები საბერძნეთის ეკლესიისათვის. საბერძნეთში სასულიერო დასი ხელფასს და პენსიას იღებს სახელმწიფოსაგან.¹²

ამდენად, საბერძნეთში რელიგიური სიტუაცია მკვეთრად განსხვავებულია ყველა სხვა ქვეყნისაგან, რადგანაც ფაქტობრივად სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობა სპეციფიკურია ევროპაში და ასეთი მდგომარეობის ფონზე სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილება არ უნდა ყოფილიყო მოულოდნელი. მაგრამ აქ არსებობს სხვა ფაქტორი: ჯერ ერთი, თუ დავაკვირდებით სტატიისტიკას ევროკონვენციის მე-9 მუხლთან გამოტანილ სასამართლო გადაწყვეტილებებზე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საკმაოდ ბევრი საქმე საბერძნეთის წინააღმდეგ ძირითადად წარმოდგენილი არის სწორედ იმ მართივი მიზეზის გამო, რომელზეც ზემოთ ვიმსჯელებთ. მაგ., საქმეშიც, მანუსაკისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ, ამჯერადაც იეპოვას მოწმეები უჩივიან ბერძნულ სახელმწიფოს.

სასამართლო პრაქტიკიდან გამომდინარე კი შეიძლება დავასკვნათ, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს აქვს პრეცედენტული სამართლის ძალა, რაც გულისხმობს იმას, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში მიღებულ გადაწყვეტილებას ფაქტობრივად კანონის ძალა აქვს შემდგომში მსგავს საქმეთა განხილვის დროს, მაგრამ, ვფიქრობთ,

¹¹ კ. კარკელია, ი. ქურდაძე. ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით. თბილისი, 2004, გვ.194,195.

¹² გერპარდ რობერსი. სახელმწიფო და ეკლესია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში. თბილისი, 2011. გვ. 135,140.

რომ „საბერძნეთის სახელმწიფოს წინააღმდეგ“ პრეცედენტული წესი არ უნდა იქნას გამოყენებული.

საერთაშორისო სამართალში ცნება „რელიგიის“ არსი და მნიშვნელობა ბოლომდე დადგენილი არაა. შეიძლება ითქვას, რომ დღეს არსებული განსაზღვრება პირობითა. მისი საბოლოო დადგენისათვის მსჯელობა ორი თვალსაზრისით უნდა წარიმართოს: რელიგიური და ფილოსოფიურ-სოციოლოგიური. ანალოგიური ვითარებაა ტერმინ პროზელიტიზმის შინაარსის განსაზღვრასთან დაკავშირებითაც. სიძნელეს ქმნის პრაქტიკაში ხშირად გამოყენებული ტერმინები — სათანადო და არასათანადო პროზელიტიზმი. რამდენადაც მათ შორის საზღვარი პირობითია, თითქმის შეუძლებელია განსაზღვრა იმისა, სად მთავრდება სათანადო პროზელიტიზმი და სად იწყება არასათანადო პროზელიტიზმი. ფაქტია, რომ საბერძნეთში პროზელიტიზმი სტრასბურგის სასამართლოსაგან განსხვავებულად ესმით.

რაც შეეხება 1956 წლის მსოფლიო ეკლესიათა საბჭოს ეგიდით შემუშავებულ მოხსენებას, იგი განსაზღვრავს ქრისტიანული მრწამსის პროპაგანდას და ყველა ქრისტიანის მისიასა და პასუხისმგებლობას და არა ტერმინ „პროზელიტიზმის“ არსს, შინაარსს, გამოვლინებას და მის ფორმებს. ესეც რომ არა, მსოფლიო ეკლესიათა საბჭოს მოხსენებას, სამართლებრივი თვალსაზრისით, მეტი რომ არა ეთქვამთ, „რეკომენდაციები“ უფრო შეიძლება ეწოდოთ, ვიდრე სამართლის ნორმა, რომელსაც შეიძლება დაეყრდნოს სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანისას ისეთი ინსტანცია, როგორიცაა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო.

V. დასკვნა

სტატიაში წარმოდგენილია ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლის მნიშვნელობა შინაარსობრივი, თემატური და განმარტებითი თვალსაზრისით. მასში, ჩვენი აზრით, საკამათო და სამსჯელო ძალზე ბევრი რამ არის. ეს აშკარად აისახება როგორც ეროვნული კანონმდებლობის დონეზე, ისე საერთაშორისო სამართალშიც. გარკვეულწილად კანონის განმარტება და გააზრება ეროვნულ და ევროპულ კანონმდებლებს შორის წინააღმდეგება ერთმანეთს. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, პრობლემური საკითხები შეიძლება დაიყოს რამდენიმე პუნქტად:

1. პროზელიტიზმის გაგება, განმარტება, არსი და ცხოვრებაში მისი გამოყენება. ზღვრის დადგენა და განსაზღვრა სათანადო და არასათანადო პროზელიტიზმს შორის. გასამიჯნი საზღვრები.

2. რელიგიის, რწმენის, აღმსარებლობის გაგება არსითა და შინაარსით საერთაშორისო სამართალში. ვინაიდან ამ საკითხზე მსჯელობა ორი ტიპისაა — თეოლოგიური და ფილოსოფიური, გადაწყვეტილების გამოტა-

ნისას, როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო სასამართლოშიც დასადგენია და გადასაწყვეტი, თუ რომელი სტანდარტი უნდა გამოიყენონ.

3. უნდა აღმოიფხვრას წინააღმდეგობები და ხარვეზები განმარტებებსა და ტერმინთა გააზრებაში, ისინი ზომ ადამიანის ბედის ფორმირებაში იღებენ მონაწილეობას.

ალბათ, საერთაშორისო საზოგადოების იურიდიული აზროვნება იმდენად დაიხვეწება, რომ მე-9 მუხლი დღევანდელი ფორმულირებით კი აღარ დარჩება „აზრის, სინდისის და რელიგიის თავისუფლება“, არამედ რელიგიის, რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლება ჩამოყალიბდება ცალკე სამართლის ნორმად და მუხლად, რადგან მას ღრმა ჩაწვდომა და გაანალიზება სჭირდება, როგორც თეოლოგების, ასევე იურისტების დონეზე. მე-9 მუხლს უნდა ჩამოცილდეს „აზრის და სინდისის“ თავისუფლება, რადგან დეფინიციის თვალსაზრისით „ამ მოცემულობების“ რელიგიასთან ერთ სიბრტყეზე დაყენება არასწორია, იმდენად დიდია „რელიგიის თავისუფლება“.

P.S. მასალა დასაბეჭდად იყო მზად, როცა ჩვენთვის ცნობილი გახდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართლის 2012 წლის 31 იანვრის გადაწყვეტილება — საქმე №2330/09, «პროფკავშირი „კეთილი მწყემსი“ რუმინეთის წინააღმდეგ». ამ საქმესთან დაკავშირებით, რუმინეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის საპატრიარქომ 2012 წლის 1 თებერვალს მკაცრი განცხადება გააკეთა და აღნიშნული გადაწყვეტილება დაგმო.

საქმის გარემოება მდგომარეობს შემდეგში: 2008 წლის 4 აპრილს რუმინეთის ეკლესიის ოლტენის სამიტროპოლიტოდან, მღვდელმსახურთა 35 კაცთანაა ჯგუფმა გადაწყვიტა, შეექმნა პროფკავშირი სახელწოდებით „კეთილი მწყემსი“. ამისთვის მათ მიმართეს შესაბამისი რეგიონის I ინსტანციის სასამართლოს და 2008 წლის 22 მაისს დარეგისტრირდნენ „პროფკავშირად“. ეს ფაქტი ეკლესიამ გააპროტესტა და ზემდგომმა ინსტანციის სასამართლოებმა „პროფკავშირად“ დარეგისტრირების შესახებ I ინსტანციის მიღებული გადაწყვეტილება გააუქმეს. ამით უკმაყოფილო მღვდელმსახურთა ჯგუფმა, რუმინეთის უმაღლესი სასამართლოს გადაწყვეტილება ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში გაასაჩივრა.

ევროპულმა სასამართლომ განიხილა საქმე «პროფკავშირი „კეთილი მწყემსი“ რუმინეთის წინააღმდეგ» და გამოიტანა გადაწყვეტილება რუმინეთის სახელმწიფოს წინააღმდეგ. სასამართლო გადაწყვეტილებით, რუმინეთის სახელმწიფო აღმოჩნდა ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლის დამრღვევი (მუხლი 11. შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება). ამ გადაწყვეტილებით სახელმწიფოს დაევა „ევროკავშირის“ რეგისტრაცია და ამავე დროს მღვდელმსახურთათვის 10 000 ევროს გადახდა.

საინტერესოა ერთი გარემოებაც, განმხილველი სასამართლოს 7 მოსამართლიდან ხმები ასე გაიყო: ხუთი ორის წინააღმდეგ. ორმა მოსამართლემ განსხვავებული პოზიცია დაიკავა და ეს წერილობითაც დაადასტურა.

მიმაჩნია, რომ ევროპული სასამართლოს ასეთი შინაარსის გადაწყვეტილება ზოგადად ეკლესიებისთვის ძალზე სახიფათოა. იგი შეიძლება აღქმულ იქნეს როგორც ეკლესიის შინაურ საქმეებში ჩარევა. საშიშია ის ტენდენციაც, რომ „მღვდელმსახურთა ასეთმა მოქმედებებმა“ შესაძლოა გამოაჩილი ჰპოვოს სხვა ქვეყნის ეკლესიებშიც. ამას თუ დავუმატებთ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების პრეცედენტული სამართლის ძალასა და მნიშვნელობას ანალოგიური ტიპის შესაძლო საქმეებზე, მაშინ გამოდის, რომ ევროპული სასამართლო და მისი მიღებული გადაწყვეტილება ერთგვარი „ზემდგომი ინსტანცია, მაკონტროლებელია“ სახელმწიფოებისა და, კონკრეტულ შემთხვევაში, რუმინეთის მართლმადიდებელი ეკლესიისა.

პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ თავისთავად პროფკავშირების ქმედება მიმართულია რუმინეთის ეკლესიის მიმართ, ხოლო სტრასბურგის სასამართლოში მოპასუხე მხარედ რუმინეთის სახელმწიფო გამოვიდა. ამ შემთხვევაში, რუმინეთის სახელმწიფო ერთგვარად, ირიბი ფორმით იცავს რუმინეთის ეკლესიას, რადგან რუმინეთის ეროვნული სასამართლოების მიღებული გადაწყვეტილებები სახელმწიფომ სტრასბურგის სასამართლოში უნდა დაიცვას. ამის გარდა, სტრასბურგის სასამართლო, ერთი მხრივ, რელიგიურად არაკომპეტენტური ჩანს, ხოლო მეორე მხრივ კი, სამართლებრივად თვითონ წინააღმდეგება მისსავე „მოტივირებულ გადაწყვეტილებას“ (იგულისხმება მუხლი 11. შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება). ეკლესია, მრევლი, თუნდაც თვით ნებისმიერი საპატრიარქო ხომ მორწმუნეთა, მრევლის, საეკლესიო პირთა გაერთიანებაა, შექმნილი ეროვნული კანონდებლობისა და საკუთარი წესდების საფუძველზე. ეს საკითხი თითოეულ ქვეყანაში რეგულირდება ან კანონით, ანდა კონსტიტუციური შეთანხმებებით ადგილობრივ ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის. თვით ეკლესია, საპატრიარქო არის შეკრების ადგილ-სამყოფელი და გაერთიანება, სადაც მორწმუნენი კოლექტიური ან ინდივიდუალური ფორმით თავისუფლად განახორციელებენ ეკლესიის მიერ დადგენილ წესებს. ამას გარდა, ტერმინი „შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება“ თავისთავში მოიცავს მრავალი მნიშვნელობის მოქმედებას, როდესაც კონკრეტულ შემთხვევაში საუბარია „პროფკავშირზე“; მაგალითად: პროტესტის გამოხატვა, გაფიცვის უფლება, მიტინგის ჩატარება და სხვ. ასეთ შემთხვევაში საინტერესოა, 35 კაციანმა მღვდელმსახურთა ჯგუფმა „პროფკავშირების“ ეგიდით რომელი ზემოჩამოთვლილი „აქტი“ უნდა იგულისხმოს ან განახორციელოს. ასეთი საკითხები ყოველთვის ეკლესიის წიაღში წყდება, „სხვა ვინმეს“ ჩაურევლად, საკუთარი წესდების საფუძველზე. ამი-

ტომაცაა ეკლესია განცალკევებული სახელმწიფოსაგან და გამიჯნულია მათი საქმიანობის საზღვრები.

ვფიქრობთ, რომ ჯერ კიდევ შეიძლება გასწორდეს და არ შეიქმნეს მანევრე პრეცედენტი, რაც შემდგომში უფრო რთული გამოსასწორებელი იქნება. აღნიშნული გადაწყვეტილება იურიდიულად შეიძლება გასაჩივრდეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დიდ პალატაში, სადაც მოსამართლეთა უფრო დიდი რაოდენობაა და იმედია, კეთილგონიერება გაიმარჯვებს. ამას კი რუმინეთის სახელმწიფოსა და მართლმადიდებლური ეკლესიისაგან სერიოზული სამართლებრივი მომზადება სჭირდება, რათა ეს სახიფათო საკითხი სამართლიანად გადაწყდეს. საჭიროდ მიგვაჩნია, რომ ამ საკითხზე ხმა აიმაღლოს ყველა მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ და სახელმწიფომ და თანაგრძნობა გამოუცხადოს რუმინელ ხალხს.

